

PROPOSTES DIDÀCTIQUES

Paradís d'orquídies

GABRIEL JANER MANILA

Elaborades per:
Vicent Borràs

ELS NOSTRES AUTORS

---

bromera

A. SOBRE L'AUTOR, LA SEUA OBRA I LA SEUA ÈPOCA

1. La generació de Gabriel Janer Manila és una generació marcada per les conseqüències d'una guerra i d'una llarga postguerra que es va viure de manera distinta segons les diverses circumstàncies dels afectats. El fet d'haver nascut i viscut a Mallorca, de ser escriptor en català i pertànyer ideològicament a la meitat oculta del país són algunes de les circumstàncies personals del nostre autor.
  - 1.1. Determina els possibles efectes d'aquestes circumstàncies en l'aprenentatge intel·lectual i lingüístic de Gabriel Janer Manila.
  - 1.2. Indica quins aspectes de la Mallorca d'aquell temps no afavoriren una vocació literària en la nostra llengua.
  - 1.4. Planteja, de manera hipotètica, com haurien rutlat les coses en circumstàncies *normals*.

2. A la «Introducció» que precedeix la novel·la, Sebastià Alzamora fa un repàs interessant dels aspectes que poden haver influït en major o menor grau en el nostre autor. Potser, però, hi ha alguns conceptes i/o autors que demanen que en completes la informació. Pots acudir a la recerca més tradicional a partir d'enciclopèdies i biblioteques o bé endinsar-te per la xarxa internàutica. Et proposem algunes d'aquestes possibles recerques:
  - *tremendismo* (Camilo José Cela)
  - realisme màgic (Gabriel García Márquez)
  - real meravellós (Alejo Carpentier)
  - Ernesto Sábato

3. Amb les dades que apareixen a la «Introducció» i que, a més, pots completar amb la visita a la pàgina web de l'autor (<http://www.escriptors.com/autors/janermanilag/>), elabora una taula cronològica amb les obres i fites més rellevants d'aquest nom imprescindible de la literatura catalana actual.

B. SOBRE LES REFERÈNCIES CONTEXTUALS INTERNES

Paradís d'orquídies té com a escenari històric la primera meitat del segle xx, i s'hi fa referència explícita a alguns esdeveniments històrics que, uns més i altres menys, es relacionen directament amb els fets de la novel·la, però no se'ns reporten aquelles informacions directes i bàsiques per a saber què hi va ocórrer.

1. El primer d'aquests episodis històrics és la Guerra de Cuba. Busca als llibres d'història informació (cronologia, països que hi participaren, causes, conseqüències) sobre aquell conflicte bèl·lic i resumeix-ne en un esquema allò més significatiu.
2. La Segona República Espanyola té una presència molt més important a *Paradís d'orquídies* que el conflicte colonial. Per això mateix, cal que n'amplies la informació i, a partir d'activitats com les següents, redactes un informe que incloga aspectes com:
  - 2.1. En què va consistir aquell canvi polític (quin règim hi havia abans i per què es va produir el canvi).
  - 2.2. Quan i com es va instaurar la Segona República i quan es va acabar.

- 2.3. Quines foren les transformacions més evidents que es van produir en aquells anys. (Fixa't en els aspectes culturals, socials, educatius, lingüístics, la igualtat de sexes...)
  - 2.4. Com van viure o com recorden aquest moment els familiars més grans (avis, oncles...) que tens a l'abast. Comprova i contrasta els seus testimonis i la informació que has extret d'altres fonts documentals (enciclopèdies, llibres d'història, internet...).
  - 2.5. Com viuen i valoren aquesta etapa els personatges de la novel·la, tot indicant si són partidaris de la República o en són detractors.
-
3. Encara que amb menor incidència que el conflicte bèl·lic espanyol del 36, la Segona Guerra Mundial també és un altre dels escenaris històrics que funciona com a teló de fons a la novel·la. De fet, un dels personatges, n'Andreu, hi participa directament.
    - 3.1. A pesar de la complexitat del conflicte, intentem esquematitzar-lo. En un mapa mundial pinta de blanc (o deixa'ls en blanc) els països neutrals, de verd els *aliats* i de blau els de l'eix alemany. Potser en alguns casos hauràs de fer anotacions i salvetats explicatives.
    - 3.2. Estableix una cronologia breu de la guerra (inici del conflicte bèl·lic, entrada en la guerra dels principals països protagonistes, acabament de la conflagració).
    - 3.3. L'Espanya d'aleshores, tot i la seua neutralitat, hi va enviar ajut als alemanys. Quins punts de connexió hi havia entre el règim franquista i el hitlerià? Raona la teua resposta.
    - 3.4. Com es va concretar aquella ajuda?
    - 3.5. Quines van ser les víctimes dels nazis?
    - 3.6. Què eren els camps de concentració?

- 3.7. A *Paradis d'orquídi*, a la pàgina 169, es parla de la *solució final* i de l'extermini. A què fan referència aquests eufemismes?
- 3.8. Aquests episodis (la guerra, la persecució, l'extermini de jueus...) han estat tractats abundantment per la literatura i, sobretot, pel cinema. Feu-ne una recerca a internet i proveu de visionar a classe alguna pel·lícula sobre aquest tema i establiu-ne després un debat.
4. Un dels *leitmotiv* de la novel·la és la condició de *xueta* dels protagonistes, fins i tot el fet de ser xueta és el desencadenant de moltes accions que fan avançar l'argument.
- 4.1. Explica què vol dir ser xueta?
- 4.2. El mot *xueta* té un sentit neutre o pejoratiu? Per què? Raona la teua resposta.
- 4.3. Amb l'ajuda d'internet i dels cercadors, elabora una llista de novel·les escrites en català que de manera directa parlen sobre els xuetes.
- 4.4. Per què l'autoria d'aquestes obres recau gairebé en un 100% en escriptors de les Illes Balears? Raona la teua resposta.

C. SOBRE LA NARRACIÓ

1. Fixa't en el fragment següent, extret de la pàgina 55 de la novel·la:
- «Intentava de parlar-hi, de preguntar-los què hi feien, dins la meua vida, com ara vosaltres potser us preguntau, adormides en la calma incessant del balcó, què he vingut a cercar-hi, en la vostra».

- 1.1. Digues l'emissor fictici, qui parla. Justifica gramaticalment i amb exemples concrets de quin tipus de narrador es tracta, intern o extern.
  - 1.2. Així mateix, explica igualment el receptor fictici o narratari a qui s'adreça.
  - 1.3. L'ara del fragment és una marca lingüística evident del moment de l'enunciació i pertany al temps del narrador i del narratari. Al text hi ha moltes altres referències explícites –tant al moment de l'enunciació com a les persones de l'enunciació–; localitza-les.
  - 1.4. Per què creus que Gabriel Janer Manila ha optat per un narrador intern i ha volgut que siga la protagonista femenina qui conte la història? Raona la teua resposta.
  - 1.5. Quin pot ser el motiu pel qual les receptores internes del relat siguen les flors? Justifica la teua resposta.
  - 1.6. Marca en quins moments de la novel·la es produeix un canvi de veu narrativa.
    - 1.6.1. En quin tipus de narrador es converteix Teresa en aquests fragments?
    - 1.6.2. Qui és en aquests fragments el narrador?
2. A *Paradís d'orquídies*, com ja hem comprovat, el present de l'enunciació hi és ben explícit en diferents moments. De tant en tant la narradora fa salts enrere en el temps per referir-nos la història familiar. Són els llargs salts enrere que constitueixen el gros de la novel·la. Aquests records no segueixen un ordre lineal, sinó que aparentment hi ha capricis memorístics –com en la vida real–, però que responen a necessitats narratives per dosificar la informació i anar creant petits interrogants que fan que avance l'acció. Amb tot ens apareixen petits fragments com aquest que trobem a la pàgina 100 (fixa't en el text en cursiva):

«Mai no he tingut tanta seguretat com aquella nit –sortosament, *m’han acompanyat* [els seus ulls] *durant moltes altres nits, fins aquell dia, després de viure tant de temps sota el seu encís, en què vaig arrencar-los de forma violenta dels meus somnis*–, ni he cregut tan intensament en l’amor, flor blanca que riu».

- 2.1. Indica com s’anomena aquest recurs, com funciona i l’efecte narratiu que produeix sobre el lector.
  - 2.4. Tot i que la narradora va avançant aspectes decisius de l’argument, com és capaç d’intrigar i crear expectatives?
  - 2.5. Aquest recurs, a la novel·la, apareix de manera tan explícita com a l’exemple en quatre o cinc ocasions; localitza-les.
  - 2.6. Pren nota de quins elements argumentals avança i quins altres oculta.
-
3. El temps és un component narratiu de primer ordre. Ja has tingut ocasió de comprovar que el narrador manipula el seu tractament, tot fent avançar l’acció o fent-la recular, per aconseguir els seus objectius narratius. Sovint la percepció del pas del temps per part del lector també és un aspecte que l’autor controla per produir-hi determinats efectes. És el que anomenem ritme narratiu. Sebastià Alzamora ens adverteix al seu estudi introductori:
«Un altre d’aquests elements és el pas del temps i el seu tractament: ritme lent i morós a la primera part; acceleració, primer gradual i després brusca a la segona; de nou, alentiment i introspecció a la tercera».
  - 3.1. Busca exemples concrets que corroborin aquesta afirmació i argumenta-la.
  - 3.2. Explica per què creus que Gabriel Janer Manila ha optat per organitzar el ritme d’aquesta manera. Justifica la teua resposta.

4. Tot novel·lista necessita falcar el seu text temporalment, marcar el temps transcorregut, dir si ha passat una hora o allò que s'està esdevenint és vint anys posterior a l'acció anterior. Per això es val d'un seguit de recursos diferents que van des de la simple referència directa («el vint de juliol de 1936...»; «vint anys després...») o la datació indirecta («l'endemà d'arribar l'home a la lluna per primera vegada...»). A *Paradís d'orquídies* aquestes indicacions temporals són les mínimes imprescindibles i estan disperses per tota l'obra.

4.1. Localitza-les i subratlla-les.

4.2. Valora a quina de les tres parts de la novel·la n'hi ha menys i per què s'ha fet així.

4.3. Classifica les referències temporals en directes i indirectes.

4.4. Elabora una taula cronològica dels fets argumentals a partir d'aquestes breus indicacions. Cal que hi inclogues només els fets narratius més rellevants: naixements, morts i accions definitòries (casaments, trencaments...). Pots servir-te d'aquest model:

Data	Marca textual	Esdeveniment històric	Acció narrativa
Març de 1955	«era principi de març de 1955» (pàgina 112)	Postguerra	Mort i funeral del pare.

5. Uns altres dels elements sobre els quals descansa el pes de la narració són els personatges. De personatges, n'hi ha de molts tipus i tractats de maneres diferents. A *Paradís d'orquídies*, a més a més, com que el marc temporal és molt ampli, hi apareixen personatges de generacions diferents.

5.1. Fes un llistat dels personatges que hi intervenen i classifica'ls per generacions.

- 5.2. Agrupa'ls en protagonistes i antagonistes.
- 5.3. A la «Introducció» Sebastià Alzamora parla sobre els triangles que hi ha a la novel·la i en destaca un de personatges (Guillem, Constança i el pare de Teresa). Busca i estableix altres relacions triangulars de personatges.
6. Sebastià Alzamora també comenta a la «Introducció» que l'obra té una perspectiva circular, és a dir que inici i final es donen la mà, coincideixen en algun punt que agermana l'alfa i l'omega. Aquest punt per a Alzamora centra en els dos personatges femenins que ja comparteixen nom: Constança.
- 6.1. Demostrea el teu acord o desacord amb l'afirmació anterior.
- 6.2. Anota quins elements, a més del nom, contribuirien a fornir aquesta perspectiva circular. A la «Introducció» s'hi apunta la interessant coincidència que és la petita Constança qui repeteix a Teresa la pregunta:
«—No ho saps, Teresa [...] que la por s'amaga rere les cortines?».

D. SOBRE EL CONTINGUT, ELS TEMES I L'ESTIL

A *Paradís d'orquídies* el contingut i els temes sovint s'entrecreuen perquè les vivències (els fets de l'argument) ens són filtrades pels pensaments de la narradora protagonista que, a més, ens refereix fragments de converses entre els personatges que s'interroguen sobre aquestes mateixes vivències. Com que, a més a més, tot ens és transmés per la protagonista amb una veu molt personal i poètica, l'estil encara ho fa més indesxifra-

ble i, tot junt, contribueix a dotar aquesta obra d'una enorme càrrega simbòlica, bella i alhora complexa. Intentarem, però, proposar algunes activitats que ajuden a endinsar-nos-hi.

1. L'element més bàsic i que se situa en el primer nivell de lectura és l'argument de l'obra. Resumeix-lo breument (entre quinze i vint línies).
2. L'obra ofereix un ventall ampli de temes, però que s'agrupen i giren al voltant de dos pols, amb totes les seues possibilitats i variacions. Aquests dos pols són: la mort (on s'inclou a més la guerra, l'assassinat, el suïcidi...) i l'amor (el sexe, l'incest, l'estima, l'amistat...). Sovint aquests temes ens arriben filtrats per la visió poètica –ara lírica, ara tràgica– de la narradora. Així, per exemple, l'amor sovint apareix metafòricament («l'amor, flor blanca que riu», pàgina 100) o vist mitjançant comparacions: («l'amor com un cabrit orat», pàgina 106; «aquell amor, com una primavera imaginària», pàgina 109; «l'amor com una culpa», pàgina 138; «com una revolta, l'amor», pàgina 205).
- 1.1. En tota metàfora i comparació hi ha un element A (real) i un element B (imaginari) que s'acaren perquè comparteixen si més no alguna característica, que és l'element C. Agrupa els elements A i B de les anteriors metàfores i comparacions i esbrina quins són els elements C.
- 1.2. Fes el mateix amb aquestes altres comparacions:
  - «Rere les cortines s'hi abscondia el mar, excitant com la por» (pàgina 52)
  - «que se'm desbocàs la fantasia com un poltre» (pàgina 59)
  - «Plorà tota la nit com un infant malalt» (pàgina 64)
  - «És com l'ala d'un corb, espantosa, la nit» (pàgina 76)
  - «La imaginava bella, tanmateix, com una nit infortunada: els cabells suaus, els llavis com estrelles» (pàgina 114)

- 1.3. Busca altres comparacions que t'hagen cridat l'atenció i analitza-les. El text n'està ple!

2. Com ja has tingut ocasió de comprovar a bastament, *Paradís d'orquídies*, tot i ser una novel·la, no defuig els recursos més propis de la poesia per confegir un text bellíssim i ric en matisos i continguts connotatius. Així no ens sobta trobar comparacions gens freqüents en la llengua col·loquial (com hem vist adés): metàfores, metonímies, personificacions, hipèrboles...
  - 2.1. Determina quins recursos ha utilitzat Gabriel Janer Manila en aquests fragments:
    - «la Mort estirava el seu vel de noccs sobre el cos de la mare» (pàgina 50)
    - «Els ciris crepitaven –espectres pàl·lids– sota les mirades mòrbides» (pàgina 66)
    - «La llum del capvespre tremolava sobre l'aigua del port» (pàgina 194)
    - «tenia els ulls clars com un mar sense límits» (pàgina 196)
    - «el vent s'emportà l'últim alè del pare» (pàgina 197)
    - «la llosa que la vida ens ha posat a sobre» (pàgina 202)
    - «Li vaig dir que [...] el mar havia fugit de l'extrem del carrer» (pàgina 203)
  - 2.2. Explica en què consisteixen aquests recursos.
  - 2.3. Quin nom rep aquella prosa que fa un ús abundant dels recursos propis de la poesia? Seria aplicable aquesta etiqueta a determinats fragments de la novel·la? Argumenta la teua resposta.

3. Ja hem comentat més amunt que *Paradís d'orquídies*, mentre va narrant una història amb uns personatges que actuen al llarg del temps, va teixint una subtil teranyina de relacions

simbòliques que tenen les orquídies com a principal motiu.

3.1. Després de llegir la novel·la i la «Introducció» (especialment les pàgines 38 i 39 on s'hi refereix), redacta amb les teues paraules una reflexió sobre el significat simbòlic que Janer Manila ha atorgat a les orquídies en la seua novel·la i com s'hi relaciona.

3.2. Enumera altres símbols que hi apareixen (pensa que alguns han aparegut com a element A o B en els recursos dels exercicis anteriors). Explica'ls.

4. La Guerra Civil és un dels escenaris històrics que trobem a *Paradís d'orquídies*. Atés el seu alt valor simbòlic (la guerra entre germans, el caïnisme) i com s'adiu al contingut de la novel·la, la tractarem en aquest apartat d'activitats.

4.1. Busca'n la informació bàsica (bàndols i ideologies respectives, cronologia, inici, final, etapes principals, conseqüències...).

4.2. Elabora una llista amb els personatges de la novel·la partidaris d'un bàndol i de l'altre i compara'l amb la divisió que havies fet a l'activitat B. 2.5.

4.3. A la pàgina 143 hi ha un diàleg entre Joan i Teresa i en un moment donat es diuen:

«—Un ordre que netegi l'atmosfera de...

»—...de?

»—...de poesia efeminada i mariconeria intel·lectual».

Relaciona aquest passatge amb l'assassinat del poeta granadí Federico García Lorca.

4.4. Sebastià Alzamora, a les pàgines 37 i 38, ens diu que la Guerra Civil és metaforitzada a la seqüència de les pàgines 155-158, concretament, a la 158. Rellegeix tota la seqüència

i busca-hi arguments que corroboren (o no!) l'afirmació de l'autor de la «Introducció». Argumenta-ho.

4.5. Llegeix aquest fragment de la pàgina 171:

«Aquesta fou una de les conseqüències més dramàtiques de la guerra: les paraules no tenien el mateix sentit i, això no obstant, encara les utilitzàvem confiats, perquè no calculàvem el que havíem perdut».

Redacta un comentari que incloga una explicació del que vol dir Teresa, però també la teua opinió sobre allò que vol dir. Potser t'ajudarà aquesta altra idea semblant extreta de la pàgina 180 (mira l'oració en el seu context!):

«Perdérem la innocència alhora que la perdien les paraules».

5. Parlant de les paraules acabem aquest apartat amb una altra proposta de comentari o, si ho preferiu, de debat entre grups reduïts, a partir del text següent que trobem a les pàgines 205-206:

«Vaig gaudir de sentir-la parlar, però alhora m'inspirava terror, perquè em despertà un pànic remot. Ella recuperava un llenguatge que jo coneixia i les paraules tornaven a tenir sobre els seus llavis el significat que havien perdut. Parlava amb entusiasme dels joves estudiants de París, de com la intel·ligència i la civilització i l'art aixequen la consciència dels pobles, de com és necessari que la imaginació abasti el poder».

E. SOBRE CREACIÓ I LLENGUA

1. Redacta dos retrats de l'oncle Guillem, un del jove Guillem quan va marxar a Cuba i un altre del vell Guillem greixós i reclòs a la seua cambra.

2. Fes una descripció de Teresa en el moment que està narrant-nos la història.
3. Elabora una prosa poètica (utilitza els recursos treballats adés) on glosses, expliques, comentes i/o opines sobre el següent fragment de la pàgina 122:
«Sobre els llavis de n'Àgueda, les paraules dels versos apareixien en estat líquid. Llavors, cada ment aportava el receptacle que els donava forma. La substància poètica es convertia en matèria viva, perquè n'emergia un univers múltiple de sensacions».
4. Jugueu a les comparances! Un alumne anomena un objecte o concepte (per exemple, un paraigua) com a element A. Els altres ràpidament cal que busquen elements B (per exemple, un bolet). Després expliqueu com es produeix la similitud, l'element C (la forma; els dos surten amb l'aigua...).
5. El diàleg de la pàgina 186 que apareix en estil directe, passa'l a estil indirecte.
  - 5.1. Compara el *teu* diàleg i l'original.
  - 5.2. Raona quin és més emotiu? Per què?
6. Elabora un quadre amb les característiques dialectals que més t'hagen sobtat des de la teua varietat dialectal, en cas que no compartisques al 100% la de l'autor. Les característiques les has d'agrupar segons siguin morfològiques, sintàctiques o lèxiques.